

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SANAT TARİHİ BÖLÜMÜ**

**X. ORTAÇAĞ-TÜRK DÖNEMİ KAZILARI
VE
SANAT TARİHİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU**

**PROF. DR. H. ÖRCÜN BARIŞTA'YA ARMAĞAN
(3-6 Mayıs 2006)**

BİLDİRİLER

**Yayına Hazırlayan
Muhammet GÖRÜR**

ANKARA-2009

NIKSAR DOĞAN ŞAH ALP TÜRBESİ - EYVAN TÜRBELER

Halit Çal*

Niksar'da Melik Gazi Türbesi - Mezarlığının girişinde, yolun güneyinde birbirine bitişik, ağızları kuzeye bakan iki, yolun kuzeyinde batıdaki ağzı kuzey-batıya, doğudaki ağzı güneye bakan ve yalnızca batı duvarı kalmış olan toplam 4 eyvan bulunmaktadır (Çizim 1. Vaziyet Planı). Daha önceki araştırmamızda sonuncusu dışındaki üç yapıyı incelemiş, yolun kuzeyinde batıdaki eyvanı Doğan Şah Alp Türbesi olarak adlandırmış, yolun güneyindeki bitişik iki eyvanın ise türbe olabileceğini belirtmiştik¹. 1988 yılındaki bu araştırmamızda yolun kuzeyinde doğudaki türbe, önüne sonradan yapılmış olan niteleksiz bir yapı tarafından kapatıldığı için görünmez durumdaydı (Fotoğraf 1.). Daha sonra bu yapı kaldırılınca eyvan kalıntısı ortaya çıkmış (Fotoğraf 2.) ve bir araştırmada ağzı güneye bakan bir eyvan olarak tanımlanmıştır². Doğan Şah Alp Türbesi ve yolun güneyindeki bitişik eyvanlar hakkında S. Bayram tarafından yazılan bir makalede her üç yapı hakkında yeni bilgiler verilmiş, bitişik eyvan türbeler tarihlenmiş ve adlandırılmıştır³. Bu görüşlerin bir kısmına katılmadığımız için konuyu yeniden ele almak gerekmiştir.

I- DOĞAN ŞAH ALP TÜRBESİ

1- Mimarisi

Şehrin doğu ucunda, Melik Gazi Mezarlığı girişinde, yolun hemen kuzeyindedir (Çizim 2-3.). Ağzı kuzey batıya açılan bir eyvandan ibarettir. Aynı yönde yuvarlak beşik tonozla örtülüdür (Çizim 4-6). Burası halihazırda bir demir parmaklıklı kapıyla kapatılmıştır (Çizim 7.). Eyvanın kapalı olan doğusundaki duvarın yaklaşık kemer kavsi hizasından üstü yıkıktır (Çizim 2.). İç mekanın güney batı ucunda, ağıza yakın bir yerde, her biri tek parça dikdört-

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü. Çizimler ve adımızı yazmadığımız fotoğraflar Mimar Adnan Sevinç'e aittir. Kendisine teşekkür ederim.

¹ - Halit Çal, *Niksar'da Türk Eserleri*, Ankara 1989.

² - Saim, Cirtil, *Eretna Beyliği Mimarisi*, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Ens. Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya. 2003 : 191 623. dipnot

³ - Sadi Bayram, "Amasya Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nureddin Alparslan er-Rufai'nin 655 H. / 1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi İle 996 H. / 1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Veli Silsile-namesi", *Vakıflar Dergisi*, 23. Sayı, Ankara, 31-74.

gen taştan oluşmuş doğu-batı yönündeki dikdörtgen sandık mezarın üstünde iki parçadan ibaret yarım silindir şeklinde daha dar bir kapak taşı yer almaktadır. Sandık mezarın güney yüzü kitabelidir (Fotoğraf 6-8.). 1988 yılından önce burada 6-7 mezar daha olduğu biliniyor⁴.

Türbenin mevcut durumda moloz taş ve harçla yapıldığı görülmektedir (Fotoğraf 3-5.). Ancak eyvanın ağız kısmı kuzey köşesinde zeminde, ancak üst kısmı görülebilen kesme taş, yapının eyvan ağzının kesme taş örgülü olduğunu göstermektedir. Toprak üstünde kesme taştan bir parçanın bile kalmamasından, bilemediğimiz bir zamanda kasıtlı olarak söküldükleri anlaşıyor (Çizim 8-10.).

Düşünülecek bir restorasyonda yapıyla ilgili ilk problem de bu konuda ortaya çıkmaktadır. Mevcut izden ancak eyvan ağzının kesinlikle kesme taştan yapıldığı anlaşıyor. Geri kalan duvarların iç ve dış yüzlerinin kesme taş örgülü olup olmadıkları kesin değildir.

Mevcut duvar yüzleri, eyvan ağzı dışında, moloz taş örgü olmakla birlikte nispeten düzgün bir yüzeye sahiptir. Sadece eyvan ağzında dökülme vardır. Bu konudaki şüpheler ancak tam bir bilimsel kazı sonrasında açığa kavuşabilir.

2-Tarihi : Türbenin kitabesi yoktur. 1988 yılında bu yapıyı incelediğimizde, içindeki mezarın batı ucu silik, aşınmış ve kırık olan güney yan taşında iki satır halinde yazı vardı. Sayın hocam Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprman bu yazıyı bize şöyle okumuştur :

-Haza kabrû'l-emir isfehsalar el-ecell- el ka(silik ve ucu kırık)

-el-mücahid el-murabıt Siracüddin Togan Şah bin Alp ibn Savcı Rahimehu'llahu(silik ve ucu kırık) (Fotoğraf 8).

Bu türbenin ilgi çekici bir hikayesi vardır. Amasya Tarihi yazarı Hüseyin Hüsameddin Bey, ifadesine göre, Amasya Tarihi adlı eserini yazarken faydalandığı kaynaklardan adını ve Niksar'da öldüğünü bildiği Niksar Beyi Doğan Şah Alp'in mezarını merak eder. Sonunda bu eyvan türbenin zemininde kazı yaptırır ve toprak altından, mezarın yazılı olan yan taşını bulur, okur ve Doğan Şah Alp'in mezarını tespit etmiş olur. 1927 yılında Arap harfli olarak basılan kitabında da bunları anlatır⁵. Gösterişli bir yapı olmadığı ve Türkiye'de Latin

⁴ - Çal , a.g.e.,1989 : 40

⁵ - Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, 3. C. İstanbul. 1927 : 30.

harflerine geçildiği için bu bilgi zamanla unutulur. 1946 yılı öncesinde bu defa Yusuf Akyurt Niksar'a geldiğinde yine bir kısmı toprağa gömülü durumdaki kitabeyi toprağı kazarak çıkartır ve kitabeyi şöyle okur⁶ :

“-Haza kabrü'l-emir isfehsalar el-ecell- el kebir ... el muzaffer

-el-mücahid el-murabıt Siracüddin Toğşah Şah bın Alp ibn Savcı
Rahimehu'llahu

Niksar'daki Türk mimarisi hakkında bir tanıtım kitapçığı yazmak üzere 1988 yılında Niksar'a gittiğimizde bu yapı hakkında kimse bir şey bilmiyordu. Türbe olarak yaptırılıp yaptırılmadığı kesin olarak belli değildi ve içindeki mezarda yatan kişinin kimliği de bilinmiyordu. Kitabesi yarıya kadar toprağa gömülü idi ve alt satır görünmüyordu. Kitabeyi kazarak çıkartıp temizledik ve okutturduk ve buna dayanarak da kitabımızda Doğan Şah Alp Türbesi adını verdik. Sonraki yayınlara da böyle geçti. Bunları yaptığımızda Amasya Tarihi'ne⁷, Mevlüt Oğuz'un 1948 yılındaki makalesine⁸ ve Yusuf Akyurt'un yazma kitabına bakmamıştık.

Bir vakfiye dolayısıyla konuyla ilgilenen S. Bayram, Hüseyin Hüsameddin ve bu kaynağı kullanan Mevlüt Oğuz'un makalesinden kitabenin tarihi ve silik olan bazı kısımlarının da olduğu okunuşunu makalesine aktarmıştır. Buna göre kitabenin tam şekli şöyledir⁹ :

- Haza kabrü'l-emir isfehsalar el-ecell
- el kabir el melik el muzaffer el-mücahid el-murabıt
- Tacüddin (Siracüddin) Togan Şah bin Alp ibn Savcı
- Rahimehu'llahu a....(silik) ve erbain ve Seb'a mie.

Bu okuyuştan, Hüseyin Hüsameddin Bey'in kitabeyi ilk okumasından sonra bilmediğimiz bir tarihte kitabenin tarih yazılı olan alt satırın batı ucunun kırıldığı ve birinci satırın yine batı ucundaki yazıların iyice aşındığı ortaya çıktı. Kitabını 1946 yılında yazan Niksar'ı da muhtemelen bu tarihten birkaç yıl önce gören Yusuf Akyurt'un verdiği kitabeden, kitabenin ucunun o tarihte de kırık olduğu anlaşılıyor. İkinci satır sonundaki tarih yazılı kısım

⁶ - Yusuf Akyurt, *Resimli Türk Abideleri Tokat, Pazar, Zile, Turhal, Niksar Şehirleri*, 19. C. Tokat.1946 : 94

⁷ - Hüseyin Hüsameddin ,*a.g.e.* s. 29-33

⁸ - Oğuz 1948 : 472

⁹ - Bayram , *a.g.m.* 1994,s. 38.

Akyurt gördüğünde de yoktu. Hüseyin Hüsameddin kitabeyi devam eden yazı gibi yazmış, satır ayırımı yapmamıştır. Mevlüt Oğuz'un makalesinde kitabeyi dört satır halinde yazması, kitabenin kendisini görmediğini düşündürüyor. S. Bayram da kitabeyi Mevlüt Oğuz'dan aldığı için dört satır olarak aktarmıştır. Bu aktarmada, kebir yerine kabir ve tarih kısmında A.... yazmak gibi iki küçük hata yapmıştır. Kelime Amasya Tarihinde kabir değil kebirdir. Tarih veren kısmın ilk kelimesinin ilk değil son harfi ayındır.

Mevcut kitabe dört değil iki satırdır. İkinci satır, kitabımızda olduğu gibi, el mücahid diye başlamaktadır. Hüseyin Hüsameddin Doğan Şah'ın lakabındaki ilk kelimenin s veya t okunabileceğini, buna göre Siraceddin veya Taceddin olabileceğini belirtmiştir. Yine Arapça yazıyla verilen tarih kısmında ilk kelimenin sadece ayın olarak son harfi dışında diğerlerinin silindiğini kelimenin seb'a (yedi) veya tis'a (dokuz) olabileceğini belirtip yedi olması muhtemeldir demiştir¹⁰. Böylece tarihini H. 747 / M. 1346 olarak kabul etmiştir. Aynı şeyleri tekrar eden M. Oğuz, Doğan Şah'ın lakabı olarak Taceddin'i tercih etmiştir¹¹. Değerli araştırmacı Yusuf Akyurt da bu kelimeyi Siraceddin okumakla birlikte Doğan Şah kelimesini yanlış olarak Tuğşah diye vermiştir¹². Kitabeyi bu son bilgiler ışığında tekrar okumak lütfunda bulunan sayın hocam Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman, Siraceddin kelimesinin çok açık olduğunu, hatta sin harfi ile yazılması gerekirken peltek s harfi ile yazıldığını ve bu kelimenin Taceddin olmadığını belirtmiştir.

S. Bayram'ın kitabeyi eksik verdiğimiz, S. Cirtil'in de¹³ muhtemelen S. Bayram'dan alarak, kitabenin bir kısmını okuduğumuz şeklindeki eleştirileri, kitabenin kendisini görmemelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü belirttiğimiz gibi kitabenin batı ucu kırıktır ve Hüseyin Hüsameddin'in okuduğu tarihle ilgili kısımlar türbeyi incelediğimiz 1988 yılında mevcut değildi.

Taceddinoğullarından Şeyh Nureddin Alparslan 1257 yılında yaptırdığı bir zaviye için bir vakıf kurmuştur. Zamanının meşhur şeyhlerinden olduğu

¹⁰ - Hüseyin Hüsameddin *a.g.e.*, 1927, s 30-31.

¹¹ - Oğuz 1948 : 472.

¹² - Akyurt , *a.g.e.*, 1946, s 94.

¹³ - Cirtil , *a.g.t.*, 2001 s.191-192.

belirtilir¹⁴ ve ondan Danişmendiye vilayetinin yöneticisi diye söz edilir¹⁵. Doğan Şah Alp ile Şeyh Nureddin Alparslan yakın akrabadırlar. Bu ilişki Eyvan Türbeler kısmında ele alınacaktır. İsfahsalar (ordu komutanı) ünvanından devrinin önemli kişilerinden biri olduğu anlaşıyor. Zeki Oral Amasya Tarihi adlı eseri kaynak göstererek Doğan Şah'ın H.720-747 M 1320-1346 yıllarında Niksar Beyi olduğunu söyler¹⁶. Önce Hüseyin Hüsameddin sonra M.Oğuz, 14. yy.ın Mısır kaynaklarından Şehabeddin el-Ömeri'nin Mesalikü'l-Ebsar adlı eserinde Doğan Şah Alp'in adının Doğancık olarak geçtiğini, beyliğinin sınırının Kastamonu Beyliği sınırına kadar ulaştığı, Anadolu'da nüfuzlu, şöhretli, hatırı sayılır bir bey olduğunu belirtirler¹⁷.

Mesalikü'l Ebsar'daki ifade şöyledir¹⁸ :

“İdaresi altına aldığı (bu bölümün başlığı Cengiz Han Ailesine Ait Yerlerdir) ülkelerden biri de Doğancık ülkesidir. Bu ülke Trabzon ilinin batısına ve Süleyman Paşa'nın ülkesi Kastamonu'nun güneyine düşer. Bu ülke geniş ve çok sayıda askere sahip bir ülkedir”

Sonradan Taceddinoğulları olarak bilinen bu beyliği, Y. Yücel de daha Taceddin Bey'in babası Doğan Şah Alp zamanında yeri iyice bilinmeyen kaydıyla bir beylik olarak kabul etmektedir¹⁹.

O, İlhanlı Devletinin Anadolu valisi iken İlhanlı devletindeki karışıklıklar sonucu bağımsızlığını ilan eden Ertana'nın muhaliflerinden idi. Ertana, başlıca rakibi Timurtaşoğlu Şeyh Hasan'ı alt ederek sultanlığını ilan etmesinin ardından kendisine bağlı olan Samsun emiri Tuli Bey'i, Amasya'yı işgal etmiş olan Şeyh Hasan'ın müttefiki Doğan Şah Alp'e karşı göndermiş, 1340 yılındaki savaşı kaybeden Doğan Şah Alp Niksar'a çekilmiş ve muhtemelen 1346 yılında burada ölmüştür.

Ancak mezarın türbede tam ortada değil de bir kenarda olması, *bu yapının*

¹⁴ - Osman Turan, “Selçuklu Devrine Aid Bir Köy Satışı Hakkında Bir Vesika”, *Vakıflar Dergisi*, 10. Sayı, 1973, 127- 128.
s. : 127

¹⁵ - Aziz bin Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm-ü Rezm*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1990 s. 299

¹⁶ -Mehmet Zeki Oral, “Ahi Ahmet Nahcivani Vakfiyesi”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3. C., 3-4. Sayı, Ankara, 65.s. 1954 : 65

¹⁷ - Hüseyin Hüsameddin , *a.g.e.*,1927 :s. 29 ; Oğuz , *a.g.e.* 1948, s. 471 ; Kemal Göde, *Eratmalılar (1327-1381)*, Ankara.1994 : 77'de bu bilgiler tekrar edilir.

¹⁸ - Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed Ve Devleti (1344-1398)*, Ankara 1991 s,190

¹⁹ - Yücel , *a.g.e.*,1991, s. 5.

Doğan Şah Alp için yapılmadığını, Doğan Şah'ın sonradan buraya gömüldüğünü düşündürüyor. Yapının 1346 yılından önce yapılmış olması mümkündür. Ancak ne kadar eskiye gidebileceğine ait bir görüş belirtmek zordur. Bu tip türbelere 12. yy.dan beri rastlanılmakla birlikte Anadolu'da daha çok 13. yy.da görülürler²⁰. Ölçülerinin küçüklüğü, işçiliğinin basitliği ve moloz taş örgü Danişmendlilerden itibaren hemen her devirde görülebilir.

II- EYVAN TÜRBELER

A- Doğudaki Türbe :

Melik Gazi mezarlığı girişinde, yolun güney kenarında birbirine yan yana bitişik iki eyvan bulunmaktadır (Çizim 11-12.) (Fotoğraf 9-10.). Ağzları yola, kuzeye doğru bakan bu iki yapının ne için yapıldıkları bilinmiyordu.

1988 yılındaki araştırmamızda o zaman için belgelere ulaşamadığımızdan, hemen karşısındaki Doğan Şah Alp Türbesi gibi bunların da türbe olabileceklerini belirtmekle yetinmiştik.

Daha sonra S. Bayram'ın yaptığı bir araştırma ile bu yapılardan doğudakinin Seyyid Nureddin Alparslan'a ait olduğu ileri sürülmüştür²¹.

1- Mimarisi :

Güney-kuzey doğrultusunda, kareye yakın dikdörtgen planlı küçük bir yapıdır. Eyvan ağzı kuzeye açılır. Yuvarlak beşik tonoz örtülüdür (Çizim 18-19.). Döşeme topraktır. Eyvan büyük ölçüde arkasındaki (güney) tepenin içine doğru gömülmüştür. Bütünüyle moloz taş örgü ile yapılmıştır (Çizim 20.) (Fotoğraf 11-12.). Duvar kalınlığı doğu duvarında 96 cm, batı duvarında 114 cm.dir. Kemer üzengi noktası 173 cm, kemer yüksekliği 388 cm.dir. Eyvanın içinde herhangi bir mezar yoktur. Olabilecek bir mezarın *bilimsel kazı* sonrasında ortaya çıkacağını varsayabiliriz.

Eyvan tonozunun ağz kısmında bir parça çökmüştür. Türbenin iç ve dış yüzleri moloz taşla örülü olmasına karşılık yüzeyler oldukça düzgündür. Yalnız eyvanın ağz kısmında duvar ve tonoz kemeri ön yüzlerinde dökülmeler daha çoktur. Eyvanın diğer yapıyla bitişik olan batı duvarının ön yüzünde zemin seviyesinde bir sıra kesme taş kalmıştır (Fotoğraf 14.). Bu durum kesme

²⁰ - Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara.1996, s. 305-342.

²¹ - Bayram , a.g.m., 1994 ; Sadi Bayram, "Selçuklu Vakfiyeleri Üzerine Bazı Düşünceler", *4. Milli Selçuklu Kültür Ve Medeniyeti Semineri Bildirileri 25-26 Nisan 1994*, Konya, 135-148.

taşın sadece eyvan ağzında kullanılmış olabileceğini düşündürüyor. Türbenin bütünüyle kesme taş kaplama olup olmadığı ise ancak bilimsel kazı sonrasında anlaşılabilir.

Bitişik olan iki eyvandan doğudakinin batı duvarı dış yüzündeki taşlar düzgün yüzeylidir. Buna karşılık bu duvara bitişik olan batı eyvanı doğu duvarı daha özensiz harçlı bir dolgu şeklindedir. Bu yüzden önce doğudaki eyvanın sonra da batıdaki eyvanın yapıldığını belirtmiştik²².

2- Tarihi :

Sadi Bayram tarafından buradaki yapının Seyyid Nureddin Alparslan'a ait olduğunun ileri sürülmesi, Hüseyin Hüsameddin'in Amasya tarihindeki bir bilginin yorumlanmasına dayanmaktadır. Buradaki ifade şöyledir :

“Niksar’ın cenub tarafında Danişmend Gazi Türbesi’ne giden yol üzerinde yekdiğerine muarız, yan yana bulunan iki türbeyi tedkik idüb cebhesi şimalle nazır olan türbenin içini tathir itdirdim. Topraklarını kazdırdım. Toprağın altından çıkardığım bir mezar taşının şimal cephesinde şu kitabeyi kemal-i müşkilat ile okuyabildim.”

deyip Doğan Şah Alp Türbesi kısmında metnini verdiğimiz kitabeyi vermiştir²³. Daha sonra da

“ Bu kabrin yanındaki cebhesi garba nazır olan türbede biraderi Nureddin Alparslan’ın olduğu anlaşılmıştır ”²⁴

diyerek ikinci türbenin konumunu açıklamaktadır.

Sadi Bayram bu bilgilere dayanarak, Melik Gazi Türbesi girişinde yolun güneyindeki iki eyvan türbeden batıdaki Seyyid Nureddin Alparslan'a, diğerrinin kardeşi Alaaddin Savcı Bey'e ait olduğu sonucunu çıkarmıştır²⁵. Sayın Bayram burada batıda denilmesine karşılık iki kardeşten Seyyid Nureddin Alparslan'ın daha önce ölmüş olması gerektiğinden hareketle ve kitabımızdaki iki eyvandan önce doğudakinin yapıldığı bilgisinden²⁶ yola çıkarak doğudaki eyvanı Seyyid Nureddin'e ait kabul etmiştir.

²² - Çal , a.g.e., 1989, s. 57.

²³ - Hüseyin Hüsameddin, a.g.e., 1927,s. 30

²⁴ - Hüseyin Hüsameddin , a.g.e.,1927, s. 31

²⁵ - Bayram , a.g.m., 1994, s. 38

²⁶ - Çal , a.g.e., 1989, s. 57

Her ne kadar iki türbeyi adlandırdığını ve tarihlendirdiğini ifade etse de²⁷ sayın Bayram Amasya Tarihi'ndeki bilgileri bizce doğru yorumlayamamıştır. Öncelikle bu kitaptan yukarıda alıntı olarak verdiğimiz metin incelendiğinde, yan yana kelimeleri olmakla birlikte, yek diğerine muarız (karşı) ifadesi de geçmekte ve ikinci alıntıda her iki eyvanın ağızlarının farklı yönlere baktığı açıkça belirtilmektedir. Bunların yolun güneyindeki yan yana bitişik ve ağızları batıya bakan eyvan türbeler olmadıkları açıktır. Yekdiğerine muarız ifadesini Doğan Şah Alp Türbesi ve bu iki eyvan türbe olarak düşünebilir miyiz? İki eyvan türbenin ağızları kuzeye, Doğan Şah Alp Türbesi'nin ağız kuzey batıya bakmaktadır. Bu durumda yek diğerine muarız ifadesi bu yapılar için de düşünülebilir. Fakat hem bu üç yapı arasında mesafenin Doğan Şah Alp Türbesi doğusundaki kalıntıya göre daha fazla olması hem de Doğan Şah Alp Türbesi ile beraber türbe sayısının üçe çıkması bu görüşü zayıflatmaktadır. Bu iki eyvan türbenin tek yapı kabul edilmesi durumunda yek diğerine muarız ifadesi bu üç yapıyı kapsıyor olabilir. Ancak o zaman da ifade edildiği şekliyle bu üç yapının yan yana olmaması bu yoruma imkan vermemektedir.

Bize göre Amasya Tarihi'nde yerleri açıklanan bu iki yapıdan birincisi bugünkü Doğan Şah Alp Türbesi, ikincisi ise bunun doğusundaki, ağız güneye bakan²⁸, eyvan kalıntısı olmalıdır.

Yalnız Hüseyin Hüsameddin'in bu bilgilerinde bizim 1988 yılındaki tespitlerimizle uyuşmayan küçük bir nokta vardır. Amasya Tarihi yazarı Doğan Şah Alp Türbesi'nin kuzeye kardeşi Nureddin Alparslan Türbesi'nin ise batıya baktığını yazmaktadır. Oysa 1988'de Doğan Şah Alp'in mezar taşını ağız kuzey batıya bakan türbede yarısına kadar toprağa gömülü olarak bulduk. Yanındaki ikinci türbenin ağız da güneye bakmaktadır. Kuzey batı yönünü kuzey olarak kabul ettiği anlaşılıyor. İkinci eyvanın yönü ise yanlış yazılmıştır. Burada baskı hatası veya Hüseyin Hüsameddin Bey'in yanlış hatırlaması sonucu yönün yanlış aktarıldığını düşünebiliriz.

Hüseyin Hüsameddin bu ikinci türbede Nureddin Alparslan'ın yattığı anlaşılmıştır demekle birlikte bu kabulünü bir belgeye dayandırmamıştır. Belki kitabında okuduğu kaynaklarda böyle bir bilgi vardı veya Doğan Şah Türbesi'nin bile yerini kimsenin bilmediğine ve mezar taşını kazı yaparak bulunduğu nazaran daha zayıf bir ihtimalle, halk arasında böyle bir rivayet bulunuyordu. Üstelik yine Amasya Tarihinde Seyyid Nureddin Alparslan'ın tür-

²⁷ - Bayram, *a.g.m.*, 1995, s. 147

²⁸ - Ciritil, *a.g.t.*, 2003, s. 191, 623. dipnot

besinin Erbaa kazası eski merkezi Sunisa civarında olduğu ileri sürülmüştür²⁹. Bu durumda Niksar'da Doğan Şah Alp Türbesi yanındaki türbede yattığı söylenen Seyyid Nureddin Alparslan bir başkası, belki de öncekinin torunudur.

M. Oğuz'un Taceddinoğulları diyebileceğimiz diye söz ettiği³⁰ bu beylik hakkında kapsamlı bir araştırma yoktur. Mevlüt Oğuz'un makalesinde ise pek çok kabulün gerekçesi açıkça ifade edilmemiştir. Bu aile için Hüseyin Hüsameddin ve Mevlüt Oğuz'un verdikleri şecerelerde farklılıklar vardır. Mevlüt Oğuz, Seyyid Nureddin'i Doğan Şah Alp'in dedesi olarak göstermiştir³¹. Seyyid Nureddin Alparslan'ın adının geçtiği ve Hüseyin Hüsameddin'in sözünü ettiği³² 1257 tarihli vakfiyeyi S. Bayram yayınlamıştır³³. Hüseyin Hüsameddin, yukarıda belirttiğimiz gibi, Şeyh Nureddin Alparslan'ın bugünkü Amasya-Taşova-Alparslan beldesinde zaviyesi ve türbesi var demektedir³⁴. Vakfiyede zaviye, imaret, ahır, hamam adı geçmekle birlikte³⁵ türbeden söz edilmez. S. Bayram bugün Alparslan beldesindeki türbede Şeyh Nureddin Alparslan'ın yattığına inanıldığını kaydediyor ki Hüseyin Hüsameddin de aynı bilgiyi aktarmış olabilir.

Seyyid Nureddin Alparslan bir Rufai şeyhidir. Alparslan kasabasındaki (Taşova-Amasya) zaviyesi için 1257 yılında bir vakfiye düzenlettirmiştir³⁶. Bezm ü Rezm'de "... zamanın imamı ve önderi, İslam şeyhlerinin büyüklerinden, Danişmendiye vilayetinin yöneticisi olan Şeyh Nureddin ..." diye söz edilir³⁷. 1301 yılındaki bir köy satışı belgesinde köyü satın alan kişi olarak adı geçer³⁸. 1257 yılında şöhretli bir şeyh olduğuna göre 1301 yılında artık çok yaşlı biri olması gerekir. Dolayısıyla ölüm tarihi olarak bundan birkaç yıl sonrası düşünülebilir.

Hüseyin Hüsameddin Nureddin Alparslan'ı Doğan Şah Alp'in kardeşi³⁹,

²⁹ - Hüseyin Hüsameddin, *a.g.e.*, 1927, s. 27

³⁰ - Oğuz 1948 : 470

³¹ - Oğuz 1948 : 487

³² - Oğuz 1948 : 471

³³ - Bayram, *a.g.m.*, 1994

³⁴ - Hüseyin Hüsameddin, *a.g.e.*, 1927, s. 27

³⁵ - Bayram, *a.g.m.*, 1994, s. 40

³⁶ - Bayram, *a.g.m.*, 1994, s. 31-74

³⁷ - Aziz bin Erdeşir-i Esterabadi, *a.g.e.*, 1990, s. 299

³⁸ - Turan, *a.g.m.*, 1973, s. 127

³⁹ - Hüseyin Hüsameddin, *a.g.e.*, 1927, s. 31

M.Oğuz ise dedesi olarak göstermiştir⁴⁰. Bu şecerede yerine oturmayan bazı hususlar vardır. Taceddin'in Doğan Şah'ın oğlu olduğuna dair bir belge sunulmamıştır⁴¹. 1387 yılında ölen Taceddin, Seyyid Nureddin'in torunun oğlu ise⁴², Taceddin ile müttefiki Emir Ahmet'in Kadı Burhaneddin'e elçi olarak Seyyid Nureddin'in⁴³ oğlunu göndermeleri bilgisi arasında bir çelişki vardır. Çünkü Mevlüt Oğuz'un şeceresinde Seyyid Nureddin'in tek oğlu olarak Doğan Şah Alp'in babası Alaaddin Savcı Bey gösterilmiştir. Bu durumda elçi olarak gönderilen kişi bu şecerede gösterilmeyen Taceddin Bey'in dedesinin kardeşidir. Babası 1346 yılında, kendisi 1387 yılında ölen Taceddin Bey en azından 60 yaşlarında olmalıdır. Kendisi ellili yaşları sürerken dedesinin kardeşini elçi olarak göndermesi büsbütün imkansız değildir ama normal de değildir. Bu durum da şecereyi bu haliyle ihtiyatla karşılamak gereğini düşündürüyor. İkinci türbede Hüseyin Hüsameddin'in Doğan Şah Alp'in kardeşi olarak kabul ettiği Nureddin Alparslan'ın 1257 yılında tanınmış bir şeyh olan Nureddin Alparslan'ın torunu olma ihtimali daha fazladır.

Taceddinoğulları, 14. yy.da Selçuklu Devletinin çöküşü ve Anadolu'nun İlhanlılara karşı ayaklanan İlhanlı valilerinin bağımsızlık mücadeleleri sırasında bulunduğu bölgede bir beylik kuran Çepni⁴⁴ Türkmenlerindendir. Daha

⁴⁰ - Oğuz 1948 : 487

⁴¹ - Cirtil ,a.g.t.,2003,s. 192.de Taceddin'in Doğan Şah Alp'in oğlu olduğu belirtilmiş ve Bezm ü Rezm kaynak gösterilmiştir. Ancak atf yapılan sayfalarda bu baba-oğul olma ilişkisi hakkında bilgi yoktur.

⁴² - Oğuz 1948 : 487

⁴³ -Bezm ü Rezm'de bu isim Seyyid Nureddin'in oğlu denilirken Yücel,a.g.e., 1970 ,s. 84'de Şeyh Nusret'in oğlu olduğu belirtilmiştir. Burada bir isim karışıklığı söz konusudur. Y. Yücel bu bölgedeki bir yol için Şeyh Nusret yolu ifadesini Bezm ü Rezm'e dayanarak kullanır (Yücel 1970 : 42), daha sonra yapılan Bezm ü Rezm'i çeviren Mürsel Öztürk de burasını Şeyh Nusret Yolu diye okur (Aziz bin Erdeşir-i Esterabadi 1990 : 171). Buna karşılık Kadı Burhaneddin'e elçi olarak gönderilen kişinin adını yine aynı kaynaktan Y. Yücel tekrar Şeyh Nusret (1970 : 84), Mürsel Öztürk ise Şeyh Nureddin olarak (Aziz bin Erdeşir-i Esterabadi 1990 : 299) okumuşlardır. Şeyh Nusret'in türbesi Zile'nin Tekke köyündedir. Kitabesi olmayan bu yapıya ait en eski vakfiye 1353 tarihli, türbedeki mezar taşında isim Şeyh Nasreddin olarak kayıtlıdır (Halit Çal, " Şeyh Nasreddin (Nusret) Türbesi ", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu 2 - 6 Temmuz 1986*, Ank. 427 - 462. s). Şeyh Nusret'in adı 1353, 1368 ve 1389 tarihli üç vakfiyede Şeyh Nusret bin Hamza olarak geçmektedir (Çal , a.g.b.,1987 : 427). Baba adları farklı olduğuna göre bunlar iki ayrı kişidir. Olaya tarih itibarıyla baktığımızda 1257 yılında meşhur bir şeyh olan Şeyh Nureddin 1301 yılında sağdır ve muhtemelen çok yaşlıdır. Oğlunun 1386 yılında elçi olabilmesi zaman olarak biraz zordur. Üstelik Niksar Beyi Taceddin ile Amasya Beyi Ahmet, Kadı Burhaneddin ile savaş halindedir. Böyle bir durumda Taceddin Bey'in çok yakın bir akrabasının elçi seçilmesi imkansız olmamakla birlikte biraz düşündürücüdür. Bu bakımdan elçi seçilen kişinin Şeyh Nusret'in oğlu olma ihtimali biraz daha fazladır.

⁴⁴ - Yücel, a.g.e., 1970,s.89

çok merkezi Sivas olan Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti ile mücadele etmişler ve sonra ona karşı Osmanlı egemenliğini tercih etmişlerdir. Ancak Seyyid Nureddin Alparslan'ın durumu, 1346 yılında ölen yeğeni Doğan Şah Alp'ten Niksar Beyi diye söz edilmesi, bu ailenin Selçuklu devrinden itibaren Niksar ve çevresinde yönetici durumunda olduğunu, İlhanlıların gücünü kaybetmeleriyle birlikte onların da diğer Türkmen boyları gibi bağımsızlık için uğraştıklarını gösteriyor. İlk bağımsızlık hareketine Doğan Şah Alp başlamış olmakla birlikte, dönemin kaynaklarına daha çok Doğan Şah Alp'in oğlu olarak kabul edilen Taceddin'in siyasi faaliyetleri ile geçmişlerdir.

Bu türbeler Seyyid Nureddin Alparslan ve yine yanlış olarak onun kardeşi olarak kabul edilen Alaaddin Savcı Bey'e (Doğan Şah Alp'in babası) ait değillerse bu türbelerde kimler yatmaktadır ? Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu iki yapının türbe olup olmadıkları kesin değildir. Ancak hemen yakınlarında Melik Gazi Türbesi ve Doğan Şah Alp Türbesi'nin bulunması *bunların da türbe olarak yapıldıklarını düşündürüyor*. Çok basit birer yapı olduklarından mimarisine dayanarak bir sonuç çıkarmak zordur. Zeminlewrinde bir kazı yapıldıktan sonra kesin sonuca varılabilir. Moloz taş örgü Danişmendli döneminden itibaren hemen her devirde kullanılan bir teknik ve malzemedir. Danişmendlilere ait olabileceği gibi Taceddin Bey ailesinden birisine de aidiyetleri mümkündür.

B- BATIDAKİ EYVAN TÜRBE

1-Mimarisi :

Melik Gazi mezarlığı girişinde, yolun güneyindeki iki eyvan türbeden batıdakidir (Fotoğraf 13.). Doğu bitişiğindeki türbe ile hemen hemen aynı büyüklüktedir (Çizim 11-12.). Güney – kuzey doğrultuda dikdörtgen planlı yapı yuvarlak beşik tonoz ile örtülüdür (Çizim 15-16.). Zemin topraktır. Arazi yapısından dolayı bitişik olmalarına karşılık doğudaki türbeden 92 cm. daha geriye çekilmiştir. Bu da büyük ölçüde arkadaki tepeye gömülmüştür. Diğerinden farklı olarak doğu ve batı duvarlarında karşılıklı üçer tane niş bulunmaktadır.

Duvarlar moloz taş örgülüdür (Çizim 13-17.). Diğerinde olduğu gibi duvar yüzeyleri düzgündür (Fotoğraf 15-16.). Doğudaki türbeye bitişik olan doğu duvarı diğerine göre daha özensizdir. Bu yüzden bu yapının sonradan diğerine bitişik olarak yapıldığını söyleyebiliriz. İkisinin bitişik olduğu duvarda ön yüzde zeminde bir sıra kesme taş görünmektedir. Buna karşılık batı duvarı

zeminde doğrudan kist zemine oturmaktadır. *Yüzeylerin düzgün oluşu burada da kesme taş örgünün sadece eyvan ağzında kullanıldığını düşündürüyor.* Diğer yapılarda olduğu gibi bu da bilimsel kazı sonunda ortaya çıkarılabilir.

14.yy.dan Amasya Şadgeldi Paşa Türbesi'nde de eyvan ağzı kesme taş örgülüdür⁴⁵.

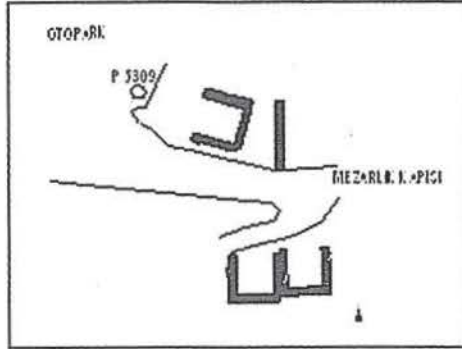
2- Tarihi: Doğusundaki türbe bölümünde tarihle ilgili bilgileri verdiğimiz için aynı şeyleri burada tekrar etmeyeceğiz. Yalnız, ifade edildiği gibi⁴⁶ Doğan Şah Alp'in babası Alaaddin Savcı Bey'e ait değildir. Mevcut belgelerle, doğusundaki türbe daha önce yapılmış olmak üzere her iki yapı için 12-14.yy. gibi geniş bir zaman dilimi önerebiliriz.

16. yy.da adı bilinen Taceddin Türbesi'nin bu eyvanlardan biri olması da mümkündür⁴⁷.

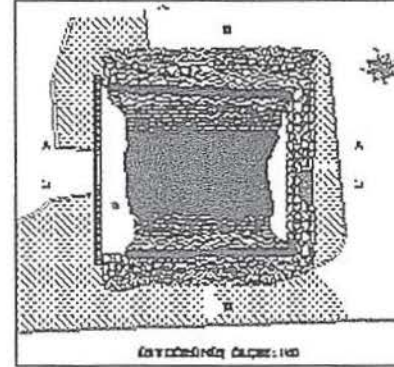
⁴⁵ - Cirtil, *a.g.t.*, 2003, s.

⁴⁶ - Bayram, *a.g.m.*, 1995,s. 146.

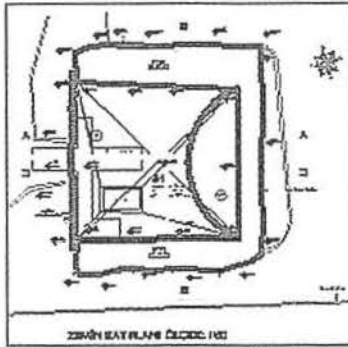
⁴⁷ - *Defter-i Evkaf-ı Rum*, Nu:10 : 14b : Buradaki kayıt şöyledir : Karye-i Alpoğuz tabi-i Niksar tamam malikane Vakf-ı Türbe-i Taceddin divane tumar. Defterde Alpoğuz Köyü malikane gelirlerinin Taceddin Türbesi Vakfına ait olduğu yazılmakla beraber türbenin yeri hakkında bir kayıt yoktur (Defterden bilgileri okuyan G.Ü. Fen Ed. Fak. Tarih Bl. Araş Gör. Alpaslan Demir'e teşekkür ederim).

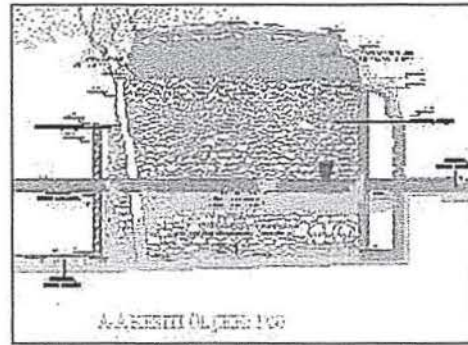
1. Çizim : Vaziyet Planı

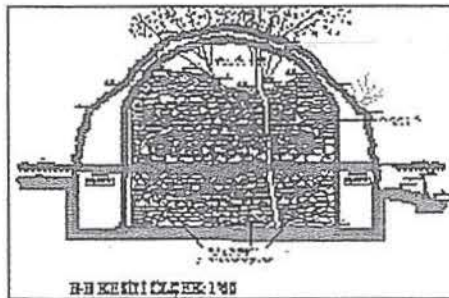
2. Çizim : Doğan Şah Alp Türbesi üst görünüşü (Mimar Adnan Sevinç)

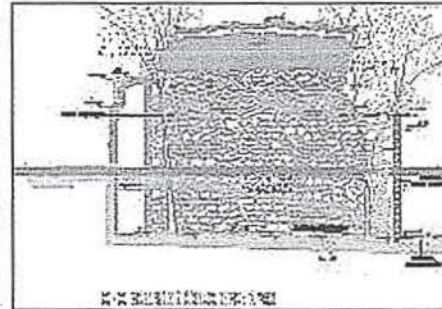
3. Çizim: Doğan Şah Alp Türbesi planı(Mimar Adnan Sevinç)

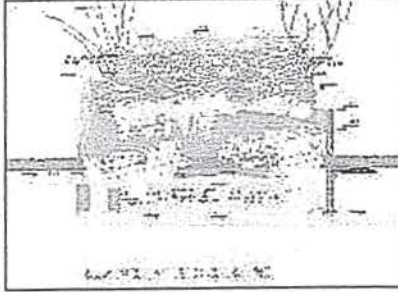
4. Çizim : Doğan Şah Alp Türbesi kesit (Mimar Adnan Sevinç)

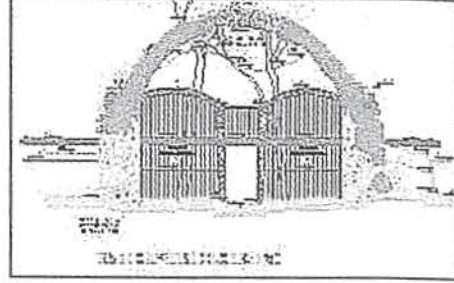
5. Çizim : Doğan Şah Alp Türbesi kesit (Mimar Adnan Sevinç)

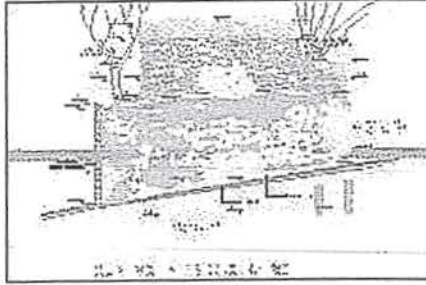
6. Çizim : Doğan Şah Alp Türbesi kesit(Mimar Adnan Sevinç)

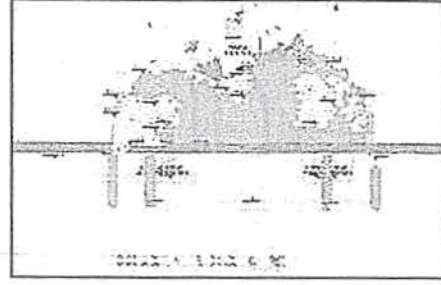
7. Çizim : Doğan Şah Alp Türbesi kuzey cephesi (Mimar Adnan Sevinç)

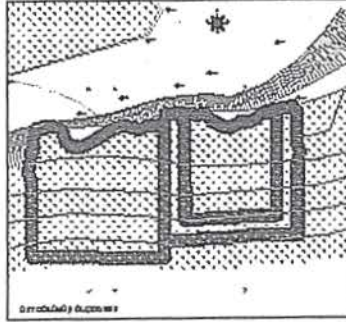
8. Çizim : Doğan Şah Alp Türbesi kuzey cephesi (Mimar Adnan Sevinç)

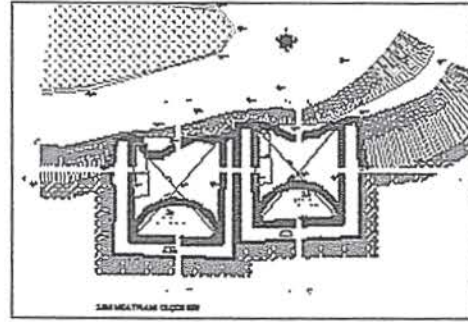
9. Çizim : Doğan Şah Alp Türbesi (Mimar Adnan Sevinç)

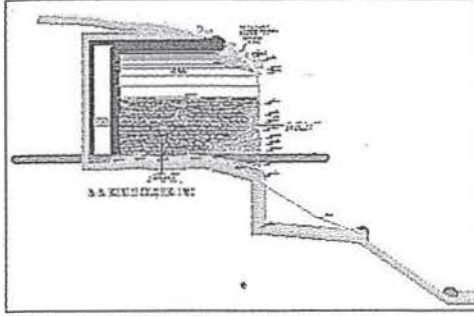
10. Çizim : Doğan Şah Alp Türbesi doğu cephesi (Mimar Adnan Sevinç)

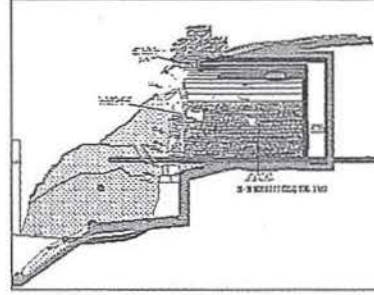
11. Çizim : Eyvan Türbeler üst görünüş (Mimar Adnan Sevinç)

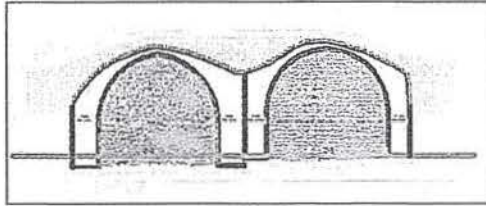
12. Çizim : Eyvan Türbeler plan (Mimar Adnan Sevinç)

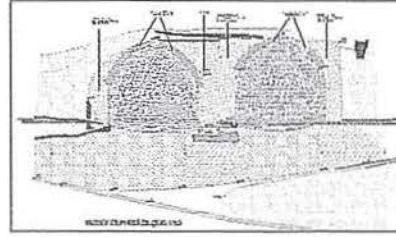
13. Çizim: Batıdaki Eyvan Türbe Kesit
(Mimar Adnan Sevinç)

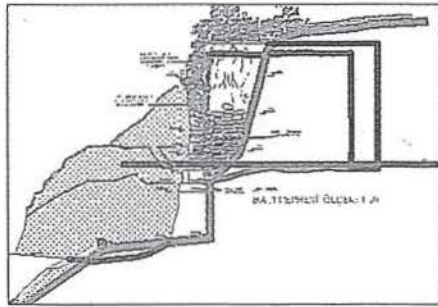
14. Çizim: Batıdaki Eyvan Türbe kesit (Mimar Adnan Sevinç)

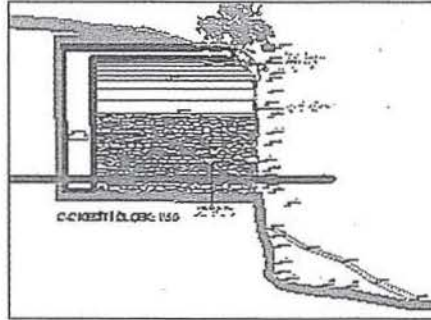
15. Çizim: Eyvan Türbeler kesit (Mimar Adnan Sevinç)

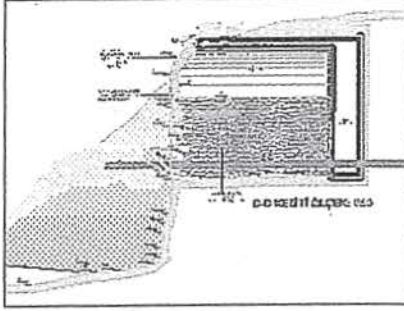
16. Çizim: Eyvan Türbeler kuzey cephesi (Mimar Adnan Sevinç)

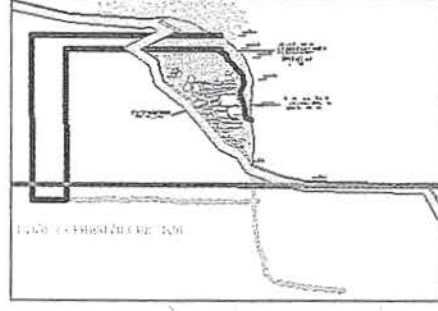
17. Çizim: Batıdaki Eyvan Türbe batı cephesi
(Mimar Adnan Sevinç)

18. Çizim: Doğudaki Eyvan Türbe kesit (Mimar Adnan Sevinç)

19. Çizim: Doğudaki Eyvan Türbe kesit (Mimar Adnan Sevinç)

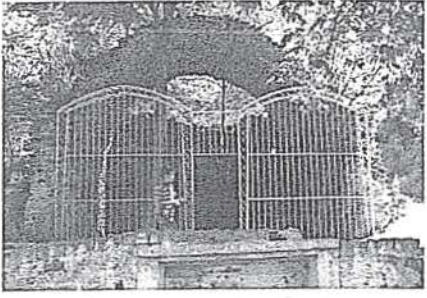
20. Çizim: Doğudaki Eyvan Türbe doğu cephesi (Mimar Adnan Sevinç)

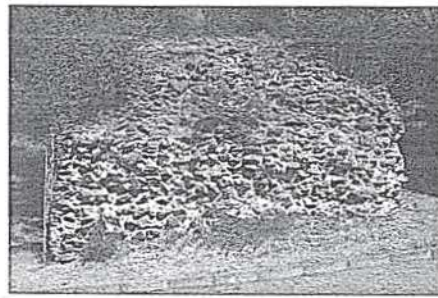
1- Doğan Şah Alp Türbesi 1988 yılı (Prof. Dr. Halit Çal Arşivi)

2-Doğan Şah Alp Türbesi (soldaki) ve doğusundaki eyvan kalıntısı (Seyyid Nureddin Alparslan Türbesi)

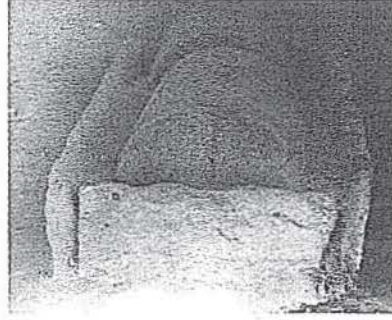
3-Doğan Şah Alp Türbesi batı cephesi

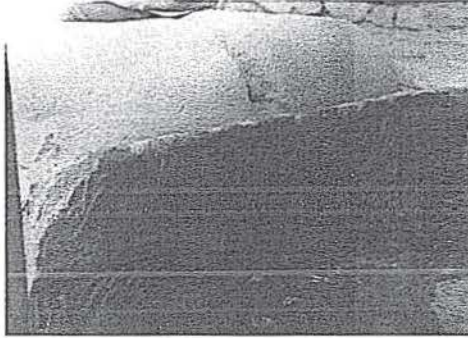
4-Doğan Şah Alp Türbesi güney cephesi

5-Doğan Şah Alp Türbesi doğu cephesi

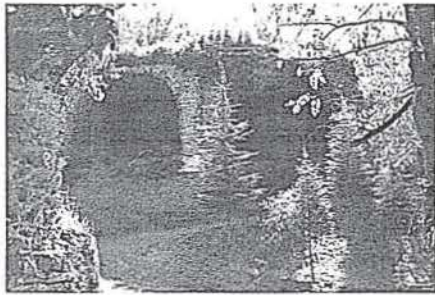
6- Doğan Şah Alp Türbesi mezar
(Prof. Dr. Halit Çal Arşivi, 1988)

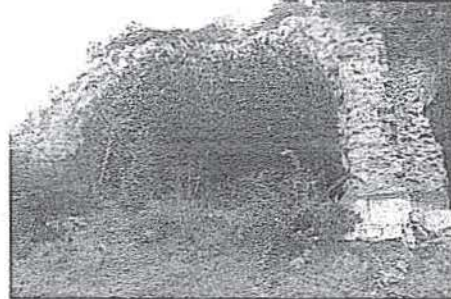
7-Doğan Şah Alp Türbesi mezar
(Prof. Dr. Halit Çal Arşivi, 1988)

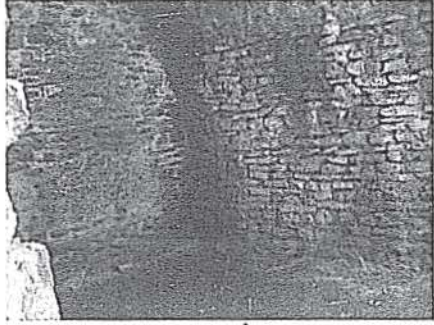
8-Niksar Doğan Şah Alp Türbesi.
(Prof. Dr. Halit Çal Arşivi, 1988)

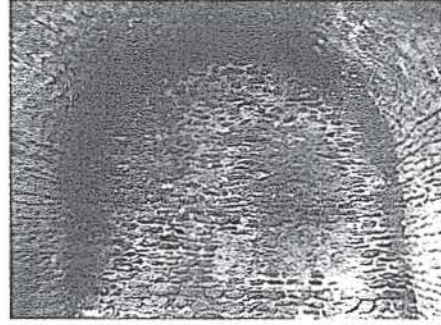
9- Yolun güneyindeki eyvan türbeler

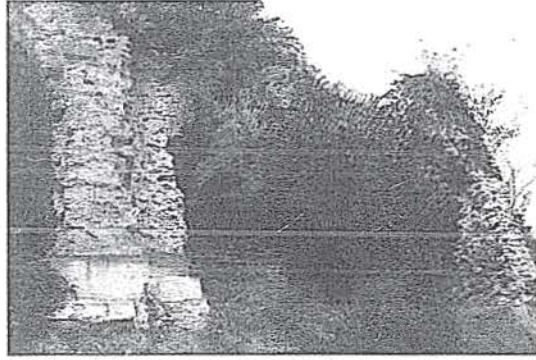
10- Eyvan türbelerden doğudaki

11- Eyvan türbelerden doğudaki

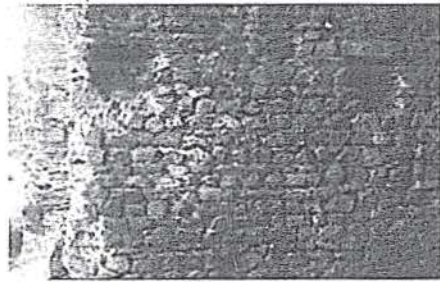
12- Eyvan türbelerden doğudaki (Prof. Dr. Halit Çal arşivi, 1988)

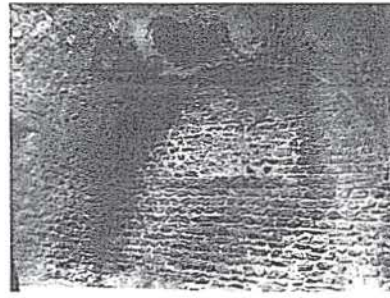
13- Eyvan türbelerden batıdaki

14- Eyvan türbelerin birleşme yeri

15- Eyvan türbelerden batıdaki doğu duvarı

16- Eyvan türbelerden batıdaki iç mekan (Prof. Dr. Halit Çal arşivi, 1988)